

Из „Годишник на музеите от Северна България“

Jahrbuch der Museen in Nordbulgarien

Книга (Band) XIII, 1987

**МРАМОРНА ГЛАВА НА ЖЕНА ОТ СЕЛО ПАТРЕШ,
ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО**

Доц. д-р Паулина Владкова

На стр. 69

През 1982 г. във фонда на Окръжния исторически музей – отдел Археология постъпи като случайна находка мраморна глава на възрастна жена от землището на с. Патреш, Великотърновски окръг¹.

Главата е вероятно част от надгробен бюст. Изработена е от ситнозърнест бял мрамор. Запазена е и част от шията. Има следните размери: височина 0,24 м, ширина на лицето 0,15 м. Горната лява част е леко отчупена при откриването, а дясната скула и дясната вежда са слабо повредени. Отгоре на главата, в центъра, е пробита дупка с размери 0,02x0,02x0,02 м.

Характерните особености на образа са предадени детайлно и точно. Представена е възрастна жена, около петдесетгодишна. Лицето е издължено и много изразително. Челото е ниско, с бръчки, предадени с хоризонтални врязвания. Веждите са извити, шнуровидни, добре очертани. Очите са широко отворени, изпълнени от скулптора пластично. Клепачът се откроява. Зениците са вдлъбнати, издълбани със свредел и имат елипсовидна форма. Ирисът на дясното око е по-продълговат от този на лявото. Носът е прав, леко изострен. Ноздрите и трапчинката на горната уста са маркирани чрез вдлъбване. Устните са добре очертани, със смъкнати надолу ъгълчета в края. Брадичката е леко вирната нагоре. От долната част на носа се спускат две дълбоки бръчки. Косата е сресана назад и леко настрани, разделена на път в средата и е покрита с наметало, което пада на равномерни дипли.

Без съмнение това е индивидуален портрет. Бръчките около носа, устата и челото говорят красноречиво за възрастта на изобразената. Образът на неизвестната жена ни кара да мислим, че е представен човек от знатен произход. Изражението на лицето е строго, съдържано и властно.

Мраморния бюст е бил поставен вероятно върху гроба на покойната. Това е

¹ Находката е намерена случайно при оран и предадена в Окръжен исторически музей – гр. Велико Търново от Нено Папазов, на когото изказваме благодарност. Инв. № 1746 А/ТОМ.

Обичай, който води своето начало още от елинистическата епоха и е особено разпространен сред знатните римски родове. Всеки един член на семейството е бил изобразяван в релеф или свободна статуя, или пък от восъчни маски². Целта е да бъде запазен точен физически портрет на близките, които изчезват завинаги.

Интерес представлява дупката, издълбана в горната централна част на главата. От нашите земи са ни известни и други мраморни глави с дупки. Някои от изследователите не коментират изобщо предназначението им³, а други смятат, че от дупката излизат метални части с цел подчертаването на божествения произход на изобразяваните, обожествяването им с дадени божества⁴. Ние смятаме, че дупката е служела за прикрепянето на украса, но каква точно по вид не може да се каже с категоричност. Не е възможно да е било прикрепено някакво приспособление за окачване. Точно в тази част на главата то би стояло много грозно, а освен това тя е доста тежка, за да бъде окачена да виси.

В района на с. Патреш досега не са правени системни археологически проучвания. Единствените сведения, които имаме за старините в землището, са от теренни обхождания⁵. Регистрирани са двадесет надгробни могили и две селища от римската епоха⁶. Описваният паметник произхожда от местността Горно ливади, отстояща на два километра западно от селото. В миналото при обработка на почвата тук са открити две мраморни колони, като едната е била цяла и е с размери – дължина 5,20м, диаметър при основата 0,75 м, диаметър горе 0,55 м. Има изказано мнение, че тези колони вероятно оформят фасадата на храм⁷. Предположението не е аргументирано, направено е само въз основа на наблюдения по повърхността на терена. Преди да бъдат проведени на това място редовни археологически проучвания, ние не можем да се съгласим с това мнение. По-вероятно е тук да се е намирала римска вила и откритите мраморни фрагменти да са от колонада на вътрешния ъ двор. А в близост до нея е бил разположен некрополът, където са били погребвани членове от фамилията на собствениците. Следи от селище има и на един километър югозападно от днешното село, в местността Манастира, където пък вероятно е живеело обикновеното население.

Всички тия сведения, материали и предположения не дават точна датировка, чрез която със сигурност да датираме намерената част от надгробен бюст. Затова ще се опитаме да използваме максимално външните белези и технологичните особености при изработката на мраморната глава. Те са в състояние да ни посочат времето на нейната направа.

² Димитров, Д.П. Портретът върху античните надгробни плочи от римско време в Североизточна Македония – ИБАИ, XIII, 1938, с. 70-71.

³ Димова, В. Скулптурни паметници от Арриа. – В: Изследвания в памет на Карел Шкорпил, С., 1961, с. 337, обр. 3, 4.

⁴ Филов, Б. ИБАИ, 1912, 23-25, обр. 20. Авторът отъждествява два мраморни бюста с божествената Сол и Луна.

⁵ Стефанов, Ст. Старините по долния басейн на Янтра. С., 1956, с. 5, 6, 26, 66.

⁶ Пак там, с. 26.

⁷ Пак там, с. 66-67, обр. 72.

Изследвачите на римския скулптурен портрет са в сравнително изгодни условия, защото имат най-малкото засвидетелствани образите на императорите, на техните съпруги и други видни членове на семейството в скулптурни изображения – портрети, релефи и статуарни групи, а също и при монетните образци. По този начин се стъпва върху сигурна база при проучването на частните портрети. Те са изработвани под влиянието на официалната мода (прическа, облекло) и на техните похвати и нововъведения, специфични за даденото време. Новостите бързо достигат до провинциалните римски градове – във всеки един от тях се издигат императорски статуи⁸.

За периода края на I в. и началото на II в.н.е. е характерно това, че провинциите се приобщават към културата на Римската империя. Създават се местни школи от скулптори, архитекти и др. и едно изкуство, което цели задоволяването на вкусовете на знатните граждани от провинциалните градове и селища. Скулптурният портрет от това време се отличава със своята документалност и индивидуалност.

Една от специфичните особености на мраморната глава от с. Патреш е предаването на очите. Зеницата е маркирана със свредел. Първите опити скулптурите да фиксират конкретния израз на очите датира от 60-те до края на 90-те години на I в. За целта те издълбават със свредел ириса или зеницата в мрамора (съответно в камъка и бронза). Работата с този инструмент навлиза масово в практиката на каменоделците от II в. насетне. Все по-вярно и точно се предава вътрешния живот на портретувания – мислите, настроенията и чувствата – чрез изражението на очите. Пластичното предаване на окоето става постоянно явление от времето на Антонин Пий⁹.

В Ny Carlsberg Glyptotek в Копенхаген се пази мраморен портрет на възрастна римлянка, твърде близък по външни белези до описания тук¹⁰. Той може да ни помогне при датирането. Изработен е от мрамор, с височина 38 см и се датира в началото на I в. Представен е индивидуален портрет. Прическата е много близка до тази на разглежданата от нас. Косата е разделена на път в средата и сресана настрани и назад над ушите. Отзад на тила е прихваната и се спуска надолу към гърба вълнообразно. Част от ухото остава открито. Лицето е изразително и чертите му са предадени в детайли – устните, бръчките на челото и бузите, изражението на очите и сенките под тях. Зениците на очите обаче не са изработени със свредел.

Вижда се, че по външни белези двете глави са много близки. Разликата е само в предаването на зеницата на очите. Явно е, че портретът на жената от с. Патреш носи по-късна дата.

⁸ Димитров, Д.П. Особенности на римския портрет в Тракия и Македония. – ГСУ ИФФ, XXXIX, 1943, с. 8.

⁹ Бритова, Н.Н. с колектив. Римский скульптурный портрет, 1975, с. 61.

¹⁰ Zinserling, Verena. Die Frau in Hellas und Rom. – Leipzig, 1972, bildteil 88 – Porträt einer alter Römerin.

Достигналите до нас надгробни плочи, скулптурни произведения и релефи, върху които са изобразени жени с прибрани, леко сресани назад коси, покрити с наметало или без такова, се датират от втората половина на I в. – първата половина на II в.¹¹

Следователно мраморната глава може да бъде датирана с положителност в края на I в. до началото на II в. Това вероятно е и времето на възникването на римските селища в землището на днешното с. Патреш. Вярваме, че бъдещи изследвания ще дадат нови, по-пълни и точни данни за икономическия и културния живот през римската епоха на населението от този район.

EIN MARMORKOPF AUS DEM DORF PATRESCH IM BEZIRK VELIKO TÂRNOVO

P a v l i n a V l a d k o v a
(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Den Fund verdanken wir dem Zufall. Es handelt sich um die Grabbüste einer älteren Frau – obwohl fragmentiert, läßt sie alle individuellen Charakterzüge erkennen Augen, Brauen, Nase, Lippen, und sogar die Frisur. Den äußeren Merkmalen und Arbeitsweise nach kann der Marmorkopf Ende des 1. Anfang des 2. Jhr. u. Z. zugezählt werden.

¹¹ Шмиргела, Н. Скулптурата по нашите земи. С., 1961, обр. 126 – 129.

